

ОДЛУКЕ ВРХОВНОГ СУДА СРБИЈЕ

Новчане обавезе у условима инфлације

1. Када обавеза има за предмет своту новца, дужник је дужан да исплати овај број новчаних јединица на који обавеза гласи.

Али, ако је дуговани број новчаних јединица знатније обезвређен услед промене вредности динара, суд ће, на захтев повериоца, уколико нађе да околности случаја и правичност то оправдавају, досудити разлику обрачунату по просечној стопи раста цена на мало од настанак обавезе до доспелости, осим ако уговорне стране то нису обезбедиле уговарањем индексне клаузуле или на други начин.

Дужник у доцњи дугује и затезну камату од доспелости до исплате, на износ дуга обрачунат по просечној стопи раста цена на мало од настанка обавезе до доспелости.

2. Поверилац новчаног потраживања изложеног инфлацији има право да од дужника у доцњи поред главнице и затезне камате захтева и разлику до пуне накнаде штете. Штета се може састојати у губитку вредности одређене ствари, у губитку камате на штедњу под најповољнијим условима, или у каквом другом губитку.

3. Ако новчана обавеза сагласно или противно закону гласи на плаћање у некој страниој валути или се исплата по закону може извршити само у динарима, суд ће дужника обавезати на исплату динарске вредности износа стране валуте по најповољнијем курсу на дан исплате, по коме банка у месту плаћања откупљује ефективну страну валуту.

За време од доцње до исплате повериоцу припада домицилна камата у динарској противвредности обрачунатој на начин из претходног става.

Образложење:

1. За новчане обавезе важи правило номиналне вредности новца (монетарни номинализам), које правило је прихваћено у свим савременим правним системима, као и у нашем праву. Према одредби члана 394. Закона о облигационим односима код новчаних обавеза "дужник је дужан исплатити овај број новчаних јединица на који обавеза гласи, изузев кад закон одређује што друго". У Закону о облигационим односима у више одредаба учињено је одступање од правила монетарног номинализма са циљем да се у условима нестабилног тржишта одржи уговорна равнотежа између права и обавеза. У одредбама ЗОО у којима је у односу на монетарни номинализам одређено "што друго" долази до афирмације основних начела облигационог права, а пре свега начела равноправности учесника у облигационим односима (члан 11), начела савесности и поштења (члан 12) и начела једнаке вредности давања (члан 15). Од такозваних заштитних монетарних клаузула

посебно су од значаја одредбе о клизној скали, тј. о могућности усклађивања износа обавезе у новцу са променама у вредности новчане јединице (члан 397. ЗОО), примена индексне клаузуле код Уговора о грађењу (чл. 636. и 637. ЗОО), право повериоца да поред затезне камате тражи од дужника и разлику до потпуне накнаде штете (члан 278. ЗОО), итд. При томе важно је истаћи да је Законом о изменама и допунама Закона о облигационим односима ("Сл. лист СРЈ", број 31/93) брисан члан 396. који је предвиђао ограничења у уговарању индексне клаузуле.

У условима изузетно високе инфлације, мерене растом цена на мало, долази до депресијације динара, односно до пада његове куповне моћи, а тиме и до правног реалног смањења обима новчане обавезе. Диспропорција између спољне моћи динара (курс) прописане од стране државе и његове унутрашње моћи (куповна моћ) је у последње време таква да је протеком времена од дана настанка новчане обавезе до дана плаћања, готово немогуће одржати равнотежу између права и обавеза из уговора. Стопа инфлације у последње време знатно превазилази индекс који се у економској теорији квалификује као суперинфлација. Тако, на пример, у јулу 1993. године месечна стопа раста цена на мало у односу на претходни месец износила је 531,6%, а годишња стопа, од јула 1992. до јула 1993. године, износила је 2.274.347,9%, за август 1993. године у односу на јули, стопа раста цена на мало износила је рекордних 1.980,6%, а у септембру 1993. године стопа инфлације износила је 743,2%, или годишње 150.997.553,20%.

Код овако високе инфлације задржавање номиналистичког начела довело би повериоца новчаног потраживања у апсурдан положај јер би протеком времена обавеза дужника била реално нижа за проценат инфлације, а што би даље изазвало низ других нежељених последица. Приликом доношења Закона о облигационим односима законодавац није имао у виду овакве економске односе и монетарна кретања. Према томе, постоји несклад између нормативног и стварног, па због тога постоји изразита потреба за екстензивнијим тумачењем одредаба које дају предност валоризму у односу на номинализам, а управо такав приступ учињен је у овом правном схватању Грађанског одељења.

Ово правно схватање односи се на могућност валоризма и то за период од настанка обавезе, до доспећа исте, затим, за период од доспећа обавезе до плаћања (период доцне дужника), и најзад, на потраживање у новцу за обавезе које гласе у иностраној валути.

Валоризација потраживања у новцу за време од настанка обавезе до њеног доспећа је најспорније правно питање, а посебно је то спорно код потраживања у новцу која имају свој основ у уговору. У том периоду монетарни номинализам представља правило, док је валоризам изузетак. За валоризам у том периоду није довољан услов да је услед инфлације дуговани број новчаних јединица знатно обезвређен, већ и да валоризацију обавезе захтевају околности случаја и правичност, што се процењује у сваком конкретном случају. Према томе, право на валоризам у том периоду треба рестриктивно примењивати. Ово правило треба примењивати само ако валоризам странке нису уговориле применом индексне клаузуле. Исто тако, ако је приликом закључења уговора дужник новчаног потраживања увећао цену за планирану стопу инфлације од дана настанка обавезе до дана доспећа, и тада би и то представљало околности које искључују право повериоца на валоризацију новчаног потраживања, јер би у противном новчана обавеза била два пута валоризована. Постоје и друге околности које би искључивале повериоца новчаног потраживања на валоризацију новчане обавезе од дана настанка обавезе до дана плаћања, као што су посебни

интереси странака да цена буде онаква какву су уговорили (интерес трајније пословне сарадње, итд.).

Овако утврђени износ новчане обавезе на дан доспећа представља основицу на коју поверилац новчаног потраживања има право на затезну камату за време дошње.

2. Штета за време дошње код новчаног потраживања надокнађује се, пре свега, преко затезне камате. Уколико затезна камата није довољна да покрије штету коју поверилац новчаног потраживања трпи због дошње дужника, тада поверилац има право на разлику до потпуне накнаде штете, а како је то предвиђено у одредби члана 278. став 2. ЗОО. Када се ради о накнади штете из члана 278. став 2. ЗОО, код утврђивања те штете и њене висине, треба применити општа правила о одговорности за штету. Одговорност штетника (дужника новчаног потраживања) се претпоставља јер она произлази из саме чињенице што је био у дошњи у погледу плаћања новчане обавезе. Ова врста штете се по правилу појављује у виду изгубљене користи, па се при оцени висине штете узима у обзир добитак који је поверилац могао основано очекивати према редовном току ствари или према посебним околностима, а чије је остварење спречено штетниковим пропуштањем да плати новчану обавезу у року (члан 189. став 3. ЗОО). Према томе, код утврђивања висине штете треба узети у обзир до каквог губитка за повериоца је довела дужникова дошња, односно ова штета може се састојати у губитку вредности одређене ствари, у губитку камата на штедњу под најповољнијим условима, или каквом другом губитку. У сваком случају ова штета могла би се израчунавати на основу разлике између висине стопе затезне камате и стопе раста цена на мало од момента доспелости до момента плаћања новчане обавезе.

Код валоризма новчане обавезе за време дошње дужника треба разликовати правну ситуацију која је постојала до 3. јула 1993. године, тј. до дана ступања на снагу Закона о висини стопе затезне камате ("Сл. лист СРЈ", бр. 32/93). До тог дана висина стопе затезне камате одређивана је према висини есконтне стопе Народне банке Југославије увећане за 20%, и по том критеријуму висина стопе затезне камате била је знатно испод висине стопе раста цена на мало, па је редовно поверилац новчаног потраживања имао право да потражује од дужника и разлику до потпуне накнаде штете. Међутим, доношењем Закона о висини стопе затезне камате, тј. почев од 3. јула 1993. године висина стопе затезне камате одређена је према стопи раста цена на мало са увећањем од 12% месечно, па тако израчуната висина стопе затезне камате, дакле, садржи у себи инфлаторни део који је раван висини раста цена на мало и реално позитивни део од 1,2% месечно на стопу раста цена на мало. Због тога, после 3. јула 1993. године практично поверилац новчаног потраживања врло ретко ће бити у ситуацији да остварује штету од дужника која прелази висину стопе затезне камате. Да би имао право на ту штету потребно је да иста буде већа од висине стопе затезне камате, а то су врло ретке ситуације.

3. Најзад, треће питање о којем је заузето правно схватање јесте плаћање у динарима новчане обавезе која гласи у иностраној валути. Због велике разлике између званичног курса стране валуте и реалног курса плаћања у динарима обавезе која гласи на страну валуту по званичном курсу било би крајње неповољно и неправично по повериоца. Према одредби члана 395. ЗОО испуњење новчане обавезе која гласи у иностраној валути може се захтевати у домаћем новцу по курсу који важи у тренутку испуњења обавезе. Важно је истаћи да је према овој новелираној одредби код испуњења новчане обавезе која гласи у иностраној валути у динарима небитно да ли је обавеза у иностраној валути била сагласна или противна закону. Познато је да банке, поред званичног курса за откуп девизних средстава, дају и стимулације

приликом куповине девиза, па тако откупни курс стране валуте представља званични курс увећан за стимулативни део. Ова стимулација је различита у зависности од пословне политике банке, па правно схватање предвиђа исплату по најповољнијем курсу на дан исплате по коме банка у месту плаћања откупљује ефективну страну валуту. Овај курс у сваком конкретном случају потребно је утврдити и на основу њега утврдити висину новчане обавезе.

(Правно схватање Грађанског одељења Врховног суда Србије утврђено на седници 12. јуна 1993. године.)

Монетарни номинализам - валоризам и накнада штете у условима високе инфлације

I. Новчана потраживања настала пре 3. јула 1993. године

1) Када је због високе инфлације број новчаних јединица на који обавеза гласи обезвређен, повериоцу припада, сагласно начелу једнаких вредности узајамних давања, валоризовани износ по стопи раста цена на мало према подацима надлежног савезног органа за послове статистике, ако законом или уговором није друкчије предвиђено.

Валоризација важи под условом да поверилац није у целини обезбеђен уговореном индексном клаузулом или на други начин, ако је делимично обезбеђен, валоризација важи за необезбеђени део.

2) Кад је новчана обавеза валоризована са даном 3. јулом 1993. године повериоцу припада затезна камата само од тога дана до исплате.

3) Од дана падања дужника у доцњу, уместо валоризације новчане обавезе на наведени начин, ако штету због доцње не покрива затезна камата, поверилац може да тражи разлику до потпуне накнаде штете на основу члана 278. став 2. ЗОО. Штета се може састојати у губитку вредности одређене ствари коју поверилац није могао услед доцње дужника да прибави, у губитку камате на штедњу или у каквом другом губитку.

II. Новчано потраживање настало после 3. јула 1993. године

У случају из тачке I поверилац има право на валоризовани износ новчаних потраживања насталих после 3. јула 1993. године почев од настанка обавезе до дана падања дужника у доцњу, а од тог дана и на затезну камату на тај износ ако за почетак затезне камате законом за поједине правне основе новчаног потраживања није друкчије одређено.

Повериоцу припада затезна камата на валоризовани износ од дана са којим је валоризација извршена ако законом није друкчије одређено.

III. Кад новчана обавеза гласи на страну валуту

Ако новчана обавеза гласи на плаћање у некој страном валути али се исплата по закону мора извршити само у динарима, суд ће дужника обавезати на исплату динарске вредности износа стране валуте по најповољнијем курсу по коме пословне банке у месту плаћања на дан исплате откупљују ефективну страну валуту.

Образложење:

I

1) Закон о облигационим односима прописује да кад обавеза има за предмет своту новца, дужник је дужан исплатити онај број новчаних јединица на који обавеза гласи, изузев кад закон одређује што друго (члан 394).

Тиме је, у ствари, прописано начело монетарне вредности новца, које се примењује на новчане обавезе. ЗОО се у принципу определио за начело монетарног номинализма, а не валоризма. Међутим, то начело нема апсолутни карактер, самим тим што га ограничава за случај "када закон наређује што друго". Ограничења су предвиђена у низу прописа ЗОО (члан 104. став 1, члан 133. члан 189. став 2, чл. 563, 636, 637, 639, новелирани члан 395. итд.). У функцији затезне камате је и покривање инфлације, раније у незнатном делу, а по новом Закону о висини затезне камате ("Службени лист СРЈ", број 32/93) у целини. Овај закон је ступио на снагу 3. јула 1993. године и нема ретроактивно дејство. Штетно дејство монетарног номинализма у условима високе инфлације може се отклонити уговарањем индексне клаузуле која је брисањем члана 396. ЗОО дозвољена, те уговарањем клизне скале (члан 397. ЗОО). Поред начела монетарног номинализма постоје и друга начела облигационог права, која такође треба поштовати. Под притиском инфлације и обавезе законите судске заштите, судска пракса је у неким ситуацијама одавно валоризовала новчане обавезе (нпр. код враћања цене због ништавости уговора о продаји непокретности, код враћања накнаде за експроприсану непокретност за случај деекспропријације и др.).

Економски услови у свету, а код нас и због посебних услова након увођења економских санкција, несумњиво су утицали да дође до велике промене унутрашње вредности новца, до високе инфлације, чиме је поремећено начело једнаких вредности узајамних давања и повериоци доведени у положај стране која трпи велике губитке. Превладало је мишљење да треба правилима индексне клаузуле, која је закон новелом прихватио, успоставити равнотежу једнаких вредности узајамних давања (члан 15. ЗОО). Тиме би се у великој мери остварила и начела равноправности учесника у облигационом односу (члан 11. ЗОО), савесности и поштења (члан 12. ЗОО) и свих других основних начела Закона о облигационим односима.

У основи, законодавац је изменом и допуном ЗОО и Закона о висини стопе затезне камате правилима индексне клаузуле дозволио валоризам (овај други и применио у члану 1). Стопа раста цена на мало, према томе, мерило је висине валоризованог износа, по подацима надлежног савезног органа за послове статистике, ако законом или уговором није друкчије предвиђено. Сагласно начелу једнаких вредности узајамних давања, валоризација важи под условом да поверилац није у целини обезбеђен уговореном индексном клаузулом или на други начин, а ако је делимично обезбеђен, валоризација важи само за необезбеђени део.

Кад се штетно дејство инфлације изражава како у време од дана настанка новчане обавезе до дана падања дужника у доцњу, тако и од дана падања дужника у доцњу до дана главне расправе, па и после тога дана па до исплате, постоје разлози да се за цело то време повериоцу призна право на валоризацију новчаног потраживања, а то и онда када би поверилац имао право на накнаду штете од настанка доцње до исплате по члану 278. став 2. ЗОО. Ово се односи на новчане обавезе настале и доспеле пре 3. јула 1993. године као дана ступања на снагу Закона о висини стопе затезне камате, којим се, за разлику од до тада важећег Закона предвиђа висина затезне камате која треба да покрива инфлацију плус 1,2%.

2) За случај да је новчана обавеза валоризована са даном 3. јулом 1993. године, повериоцу припада затезна камата само од тога дана до исплате. Иначе, поверилац нема право на затезну камату за време до дана са којим је извршена валоризација без обзира када је она извршена. Полазећи од становишта да валоризација треба да има правно дејство и циљ да успостави равнотежу једнаких вредности узајамних давања између повериоца и дужника, дужници на већ успостављени валоризам не би могли бити опте-

ређени и каматом до дана са којим је валоризација извршена (слично као код камате на накнаду нематеријалне, као и на накнаду материјалне неновчане штете, која почиње тећи од дана пресуђења као дана валоризовања тих штета).

3) ЗОО прописује да поверилац има право на затезну камату без обзира на то да ли је претрпео какву штету због дужникове дошње (члан 278. став 1). Међутим, ако је штета коју је поверилац претрпео због дужниковог задошњења већа од износа који би добио на име затезне камате, има право захтевати разлику до потпуне накнаде штете (члан 279. став 2. ЗОО). Према томе, уместо валоризације новчане обавезе на наведени начин, поверилац има право да од дана падања дужника у дошњу, ако штету због дошње не покрива затезна камата, тражи разлику до потпуне накнаде штете на основу члана 278. став 2. ЗОО. Ово право повериоцу припада на основу општих начела о накнади штете, јер је оно засновано на закону. Ово право припада повериоцу од дана падања дужника у дошњу па до исплате, ако висина затезне камате не покрива пуну штету.

II

Ако је новчано потраживање доспело после 3. јула 1993. године, поверилац има право, као и у случају из тачке I, на валоризовани износ новчаног потраживања, почев од настанка обавезе до дана падања дужника у дошњу, односно од дана настанка обавезе до дана престанка високе инфлације, ако би оваква инфлација престала пре настанка дошње. Ово из разлога што од дана дошње поверилац има право на затезну камату на валоризовани износ која према очекивању покрива инфлацију, и то само ако за почетак затезне камате законом за поједине правне основе новчаног потраживања није друкчије одређено. Камата на валоризовани износ повериоцу припада од дана када је валоризација извршена.

III

Исти разлози, који су наведени за валоризам када су у питању новчане обавезе по члану 394. ЗОО и који ублажавају строго дејство монетарног номинализма, морали би важити и када је у питању обавеза предвиђена у злату или страним валути. Утврђивање динарске вредности износа стране валуте по најповољнијем курсу који буде важио на дан исплате по коме пословне банке у месту плаћања (члан 320. ЗОО) откупљују ефективну страну валуту такође је у складу са начелом једнаке вредности. То је највиши курс (ако их има више у месту плаћања) по коме пословне банке, без обзира на својински састав капитала, овлашћено откупљују страну валуту. Важећи курс на дан исплате суд утврђује прибављањем одговарајућег извештаја или на други начин.

(Закључци усвојени на Саветовању грађанских и грађанско-привредних одељења Савезног суда, Врховних судова Србије и Црне Горе, Врховног војног суда, Вишег привредног суда у Београду и Привредног суда у Београду одржаног 16. и 17. новембра у Београду.)

Начело номинализма и новчана уговорна обавеза изложена високој инфлацији

Начело монетарног номинализма допушта изузетке а они делују кад је супстанца уговорене новчане обавезе обезвређена услед високе инфлације.

Из образложења:

”Начело монетарног номинализма, из члана 394. Закона о облигационим односима, допушта изузетке ”кад закон одређује што друго”. Закон о облигационим односима одређује друго одредбама о начелу једнаке вредности узајамних давања, о забрани злоупотребе права и забрани проузроковања штете другом. Начело једнаке вредности узајамних давања из члана 15. Закона о облигационим односима има посебан значај у условима високе инфлације, пошто тада долази до наглог и великог обезвређивања новчаних потраживања. Примена начела номинализма у тим условима доводи до знатног или потпуног ослобађања дужника уговорне обавезе према повериоцу. Овај начин престанка обавезе није, међутим, законом предвиђен, а како новчане обавезе, по члану 46. Закона о облигационим односима, не могу бити безпредметне, њихова се висина има одредити уз помоћ начела једнаке вредности узајамних давања, што, у смислу члана 12. Закона о облигационим односима, изискују и начела савесности и поштења учесника облигационих односа. Будући да висока инфлација нарушава правну фикцију да је папирни новац еквивалентан златном, инсистирање дужника на овом начелу значи, у ствари, вршење права противно циљу због којег је оно установљено, што члан 13. Закона о облигационим односима не допушта. Инсистирање на монетарном номинализму у условима високе инфлације поврђује и начело забране проузроковања штете другом из члана 16. Закона о облигационим односима, јер инфлаторну штету преваљује на дужника.

Због свега реченог суд ће ако је дуговани износ знатније обезвређен услед промене вредности динара, на захтев повериоца, уколико нађе да околности случаја и правичност то оправдавају, досудити разлику обрачунату по стопи раста цена на мало од настанка обавезе до доспелости, осим ако уговорне стране то нису обезбедиле уговарањем индексне клаузуле или на други начин (што овде није случај). На овако добијен ревалоризовани износ главног потраживања, повериоцу припада и затезна камата од доспелости до исплате, а ако се и тиме не постиже пуна репарација, поверилац може тражити разлику до пуне накнаде штете, у смислу члана 190. Закона о облигационим односима”.

(Решење Врховног суда Србије, Гзз. 116/93 од 17.8.1993)

Затезна камата и пуна штета

Ако се затезном каматом не намирује пуна штета услед задоцњења дужника, поверилац може захтевати разлику до пуне накнаде штете.

Из образложења:

Усвајајући део побијане пресуде тиче се главног потраживања: накнаде за техничко унапређење чија вредност износи 1260,22 ДМ. Вештак је обрачун накнаде вршио у конвертибилним динарима, који су били усидрени уз немачку марку. Отуда је у тој монети изражена вредност супстанце накнаде.

Тужиоци овако одређену висину накнаде не оспоравају, али нису задовољни њеном динарском конверзијом, будући да је извршена по званичном курсу на дан настанка потраживања, што је знатно испод реалне супстанце накнаде.

Тужиоци су оправдано незадовољни оваквом конверзијом. Али је то не чини незаконитом. Према члану 395. Закона о облигационим односима (1), ако новчана обавеза гласи у иностраној валути, њено испуњење се може захтевати само у домаћем новцу, према курсу који је важио у тренутку

(1) Ова одлука је донета пре измене члана 395 ЗОО.

настанка обавезе. Повериоцу припада још и затезна камата, у смислу члана 277, став 1. Закона о облигационим односима. Ови прописи су императивни и морају се доследно примењивати. То је, у усвајајућем делу побијане пресуде, учинио и другостепени суд. Зато је у погледу главног потраживања и затезне камате ревизија тужиоца, на основу члана 393. ЗПП, одбијена као неоснована.

Одбијајући део побијане пресуде је, међутим, подручје у коме незадовољство тужиоца усвајајућим делом, може да доведе до одређеног учинка. Ниме је одлучено о захтевима тужилаца да се репарира штета због губитка супстанце потраживања при динарској конверзији девизно обрачунате накнаде. Ту конверзију прати затезна камата из члана 277. став 1. Закона о облигационим односима, која се, у смислу члана 278. став 1. тога закона, исплаћује без обзира да ли је поверилац претрпео какву штету због доцње дужника. Али, ако је штета коју је поверилац претрпео због те доцње већа од износа затезне камате, он, према члану 278. став 2. Закона о облигационим односима, има право захтевати разлику до потпуне накнаде штете одређене чланом 190. Закона о облигационим односима. Ову одредбу нижестепени судови нису имали у виду, иако без ње није могућно донети правилну одлуку о захтевима на које се односи одбијајући део побијане пресуде. Зато се у ревизији основано указује на погрешну примену материјалног права у том делу пресуде.

Правилна примена материјалног права захтева да се испита колика је укупна штета коју су тужиоци претрпели због задоцњења у исплати накнаде за техничко унапређење, да би се утврдила негативна разлика између исплаћене затезне камате и потпуне накнаде штете. Пошто то није учињено, овај суд је, у смислу члана 395. став 2. ЗПП, укинуо обе нижестепене пресуде у одбијајућем делу као и у погледу трошкова поступка, и предмет, у смислу члана 73. Закона о судовима ("Службени гласник Р. Србије", број 46/91) упутио Општинском суду у Шапцу на поновно суђење.

Првостепени суд ће, најпре, затражити да се тужиоци прецизно изјасне о разлици до потпуне штете коју трпе а потом ће утврдити све важне чињенице и одлучити о преосталом захтеву и камати уз тај захтев. При том ће имати у виду члан 190. Закона о облигационим односима по коме се потпуна накнада одређује и с обзиром на околности које су наступиле после проузроковања штете, како би се оштећеникова материјална ситуација довела у оно стање у коме би се налазила да није било штетног пропуштања. Овај суд сматра да у те околности спада и обезвређивање динара услед инфлације.

Не би било нелегитимно ако би као реквизит за обрачунавање укупне штете послужио курс динара на дан исплате, јер ако је одлуком Савезног извршног већа Еп. бр. 859 од 22.12.1989. године ("Службени лист СФРЈ", број 86/89) читав новчани систем Југославије у спорном периоду био монетарним сидром везан за немачку марку, могућно је да се и новчане обавезе њених држављана обрачунавају у тој монети. Уосталом, од 1.1.1990. године, (када је ступила на снагу и ова одлука), не постоји забрана да се новчане обавезе изражавају у иностраној валути. Тога дана је, наиме, почео да се примењује Закон о изменама и допунама Закона о привременим мерама о девизном пословању ("Службени лист СФРЈ", број 85/89), који је ову забрану укинуо".

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 2899/92 од 22.10.1992)

Потпуна накнада штете

Ако досуђени номинални износ накнаде заједно са каматом не достиже штету коју оштећени трпи, њему припада и разлика до пуне накнаде штете.

Из образложења:

"У поступку је утврђено да је правоснажном пресудом П. 27/93 од 2.9.1993. године обавезан тужени да тужиоцу на име накнаде штете плати 33.648.000 тадашњих динара са законском каматом од 24.8.1993. године до исплате и да му накнади трошкове спора од 94.500.012.000 тадашњих динара. Ова пресуда постала је правоснажна 9.2.1994. године. Тужени је тужиоцу 18.2.1994. године уплатио на име овог дуга 1 нови динар. Путем налаза и мишљења вештака утврђено је да досуђени главни дуг са обрачунаном стопом затезне камате и стопом раста цена на мало на тај дуг са стањем на дан 1.10.1994. године износи 622 нова динара, а неисплаћени трошкови 1.308,10 нових динара, тако да укупна разлика до потпуне накнаде штете износи 1.930,10 динара.

Нижестепени судови су правилно закључили да је тужени у обавези да тужиоцу исплати спорни износ од 1.930,10 динара на име накнаде инфлаторне штете и о томе дали разлоге које прихвата и овај суд.

Навод ревизије туженог да је тужиоцу исплатио досуђени дуг износом од 1 новог динара 18.2.1994. године, није од утицаја. Код новчаних потраживања штета за време доцње дужника накнађује се преко затезне камате, али ако она није довољна да покрије штету коју поверилац новчаног потраживања изложеног инфлацији трпи због доцње дужника, поверилац има право на разлику до потпуне накнаде штете, према члану 278. став 2. и члану 190. Закона о облигационим односима. С обзиром да је досуђени износ због изузетно високе инфлације у време исплате био потпуно обезвређен, тужиоцу припада тражена разлика на име накнаде потпуне штете коју је трпео. Са доношењем Закона о висини стопе затезне камате, од 3. јула 1993. године висина стопе затезне камате одређена је према стопи раста цена на мало са увећањем од 12% месечно, тако да висина стопе затезне камате садржи у себи инфлаторни део. Међутим, уколико штета прелази висину стопе затезне камате, повериоцу припада накнада до потпуне штете. У конкретном случају, вештачењем је утврђено да је стопа затезне камате до 23.1.1994. године покривала стопу раста цена на мало, а од 24. до 31. јануара 1994. године стопа затезне камате 15% била је на годишњем нивоу, тако да затезна камата није покривала обезвређивање динара растом цена на мало. Зато је потпуна накнада штете правилно опредељена са стањем на дан 1.10.1994. године, па тужени у ревизији неосновано наводи да тужиоцу припада потпуна накнада штете до 18.2.1994. године када је уследила делимична исплата припадајућег дуга".

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 1996/95 од 10.5.1995)

Инфлаторна штета

Инфлаторна штета се отклања потпуном накнадом у смислу члана 109. Закона о облигационим односима.

Остваривању потпуне накнаде због инфлаторне штете не смета правоснажна пресуда донесена у основном спору.

Из образложења:

"Судским поравнањем од 25.6.1987. године тужени се обавезао да тужиоцу до 1.1.1988. године исплати 20000 ДЕМ са девизном каматом од 7% или противредност од 7.200.000 динара са 58% камате, на име дуга по кредиту коришћеном у Немачкој. Пошто обавезу није испунио у предвиђеном року,

тужилац је покренуо поступак принудног извршења у коме је тужени исплатио динарску противвредност девизног дуга. Пролонгирајући исплату дуга, тужени је изложио тужиоца инфлаторној штети услед опадања вредности динара, тако да исплаћеним износом није добио противвредност 20000 ДЕМ. Зато тужилац у овом спору тражи да му тужени исплати разлику између обезвређене динарске исплате и пуне вредности дуга исказане у маркама. Та разлика је утврђена путем вештака, који је, на бази стопе раста цена на мало, ревалоризовао читав износ дуга да би потом одбио већ исплаћен износ.

С обзиром на речено, нижестепени судови су правилно поступили када су обавезали туженог да, поред исплаћених износа, плати тужиоцу још 18.770,00 динара, са припадајућом каматом. Тиме се тужилац намираје инфлаторној штети коју је претрпео избегавањем туженог да обавезу из поравнања изврши на време. Реч је о намирењу потпуном накнадом из члана 190. Закона о облигационим односима, која се досуђује како би се оштећеникова материјална ситуација довела у стање у коме би била да је тужени испунио на време.

За примену одредбе о потпуној накнади штете, нема значаја да ли је било шест или четири деноминације. Смисао валоризације је да сачува вредносну супстанцу новчане обавезе. Пошто је она изражена у немачким маркама, динарска противвредност девизног дуга не зависи од деноминације домаће валуте. Осим тога, вештак је објаснио да је у релевантном периоду било четири официјелне и две техничке деноминације.

Висина динарске камате у поравнању, одређена је ради заштите супстанце девизне новчане обавезе. Зато су неосновани наводи ревизије да она није у складу са законом. Уосталом, да је била превисока, не би се појавила разлика до потпуне накнаде штете, која је у овом спору намирена.

Спор о инфлаторној штети има друкчије чињенично и правно порекло од спора о потраживању из основног посла. Зато правноснажна пресуда или судско поравнање у спору из основног посла, није сметња за вођење поступка о накнади инфлаторне штете. Самим тим, неоснован је и приговор пресуђене ствари”.

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 4804/95 од 31.10.1995)

Захтев за инфлаторну накнаду штете

Правноснажно окончан поступак у спору ради новчаног потраживања није сметња да се у новом поступку оствари захтев за накнаду штете услед обезвређивања досуђеног износа.

Из образложења:

”Доношењем одбијајуће пресуде из разлога због којих се доноси решење о одбацивању тужбе, првостепени суд је своју одлуку учинио противречном, због чега се не може испитати. Пошто је то битна повреда поступка из члана 354. став 2. тачка 13 ЗПП, овај суд је у смислу члана 369. ЗПП укинуо побијану пресуду и предмет вратио на поновно суђење.

У поновном поступку, првостепени суд ће донети мериторну одлуку јер је тужилац поставио захтев за накнаду инфлаторне штете услед обезвређивања раније досуђеног износа а не захтев да се поново суди о истом износу по истом основу.

Овакав захтев има своје упориште у члану 278. став 2 и члану 190. Закона о облигационим односима. Реч је о ревалоризацији новчане обавезе изложене високој инфлацији о чему су се изјаснили и овај суд и Савезни суд (Билтен ВСС бр. 3/93 и 1/94). Правни ставови тих судова ће и помоћи првостепеном суду да утврди све околности од значаја за одлучивање о постављеном захтеву”.

(Решење Врховног суда Србије, Гж 108/94 од 5.10.1994)

Валута обавезе

Закон о облигационим односима, новелираним чланом 395. допушта уговарање обавезе у страниј валути, па, као савезни закон, искључује забрану из члана 4. Закона о девизном пословању.

Из образложења:

”Према новелираном члану 395. Закона о облигационим односима, ако новчана обавеза гласи на плаћање у некој страниј валути, њено испуњење се може захтевати у домаћем новцу према курсу који важи у тренутку испуњења обавезе.

С обзиром на хипотезу од које ова одредба полази, уговарање обавеза у страниј валути је допуштено, с тим да се при њеном испуњењу изврши конверзија страног у домаћи новац, према курсу у тренутку испуњења обавезе. Отуда је и било могућно да се закупнина за стан уговори у немачким маркама. Пошто тужени закупнину није плаћао, нижестепени судови су правилно поступили што су га обавезали да за период од 1.3. до 31.8.1993. године исплати заостале износе у динарској противвредности по курсу на дан исплате.

Новелирани члан 395. Закона о облигационим односима дозволио је уговарање у страниј валути да би обезбедио супстанцу новчане обавезе изложене високој инфлацији. Зато се у ревизији неосновано наводи да је требало снизити закупнину за проценат деноминације. Смањење обавезе закупца могло би да уследи само због смањења обавезе закуподавца. Како је обавеза закуподавца остала иста, јер је омогућио туженом да закупљени стан у спорном периоду користи у пуној мери, мора остати вредносно иста и обавеза закупца, па уговорену закупнину има платити у пуној мери. У противном, било би нарушено начело једнаке вредности узајамних давања из члана 15. Закона о облигационим односима. Због инфлаторног обезвређивања динара у спорном периоду, смањење закупнине значило би, у ствари, потпуно ослобађање туженог уговорне обавезе, тако да би он у том периоду туђи стан користио бесплатно. То би, наравно, одговарало туженом, али не и уговору о закупу, као двостраном теретном правном послу. Пошто деноминација није утицала на обим и квалитет становања, не може утицати ни на висину закупнине.

На исплату закупнине у њеној супстанцијој вредности не утиче ни члан 4. Закона о девизном пословању (”Службени лист СРЈ”, број 12/95). Ова одредба забрањује закључивање послова којима се обезбеђује да се вредност уговорене обавезе у новим динарима изражава на основу девизног курса динара, али ”ако савезним законом није друкчије одређено”. С обзиром да члан 395. савезног Закона о облигационим односима допушта да се новчана обавеза утврђује у страниј валути, забрана из члана 4. Закона о девизном пословању не делује, па је, и са становишта ове одредбе, нижестепено суђење било правилно”.

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3385/95 од 9.10.1995)

Уговарање у иностраној валути

Предмет уговора о новчаном потраживању може бити изражен у иностраној валути, с тим да се исплата изврши у динарској противвредности по курсу на дан исплате.

Из образложења:

"Пошто је предмет зајма био износ од 500 ДЕМ, судови су поступили по члану 395. Закона о облигационим односима када су обавезали туженог да тужиоцу исплати динарску противвредност позајмљеног износа према најповољнијем курсу у тренутку испуњења обавезе. Овим се штити супстанца новчане обавезе, што је у складу и са начелом једнаких вредности међусобних давања из члана 15. Закона о облигационим односима.

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3356/94 од 24. августа 1994)

Валута обавезе

Зајам у иностраној валути враћа се домаћим новцем по курсу на дан исплате.

Из образложења:

"У поступку је утврђено да је тужилац у току 1990. године позајмио туженом 1550 ДЕМ, с тим да му тужени врати дуг до краја 1990. године. Тужени је током 1991. године делимично вратио тужиоцу противвредност од 600 ДЕМ, тако да је остао у обавези да му врати преостали износ дуга од 950 ДЕМ, који је предмет овог спора.

Нижестепени судови су правилно закључили да је тужени у обавези да тужиоцу врати у домаћем новцу невраћени део износа датог зајма у иностраној валути, правилном применом члана 395. и чл. 562. Закона о облигационим односима. За овакав закључак судови су дали потпуне и правилне разлоге које прихвата и овај суд.

Зајмопримац је, по уговору о зајму, дужан вратити зајмодавцу у уговореном року исту количину новца, односно исту количину ствари исте врсте и квалитета, у смислу чл. 562. у вези са чл. 557. Закона о облигационим односима. Пошто је овде реч о зајму датом у иностраној валути, испуњење обавезе враћања зајма се може захтевати у домаћем новцу по курсу на дан исплате у смислу члана 395. истог закона. Отуда нису од утицаја наводи ревизије туженог да је укупан износ зајма смањιο тако што је за потребе тужиоца обавио одређене радове трактором и купио му фрижидер. Потраживање накнаде из овог основа према тужиоцу, тужени може остварити у посебном спору, али оно нема утицаја на висину његове обавезе враћања примљеног зајма у новцу".

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3674/95 од 31.8.1995)

Конверзија у условима инфлације

При испуњењу новчане обавезе уговорене у иностраној валути, конверзију у условима инфлације треба вршити по курсу динара који обухвата стопу пораста цена на мало.

Из образложења:

"У поступку је утврђено да је тужени у самосталној трговинској радњи тужиоца 12.10.1990. године купио и преузео робу у вредности од 20.101,50 динара без утврђеног рока плаћања уз договор да тужени тужиоцу плати преузету робу у динарској противвредности 3000 ДЕМ што је одговарало тадашњем износу од 20.101,50 динара колика је била вредност робе у моменту

куповине. Тужени је тужиоцу 25.12.1991. године уплатио 25.000 тадашњих динара и 15.1.1992. године још 25.000 тадашњих динара. Ови износи су, према налазу првог вештака представљали противвредности од 3840 ДЕМ по средњем курсу немачке марке на дан исплате. Међутим, према налазу другог вештака, који је узео у обзир вредност робе у време прве и друге исплате уз примену раста цена на мало од њеног преузимања 12.10.1990. године, тужени је исплатио тужиоцу 64,11% од вредности робе у моменту исплате а да неисплаћена разлика од 35,89% износи 1.153,45 динара.

Нижестепени судови су закључили да је неоснован тужбени захтев да тужени плати тужиоцу још 1.153,45 динара, сматрајући да је тужени исплатом поменутих динарских износа, према средњем курсу немачке марке у време исплате, испунио обавезу утврђену на износ од 3840 ДЕМ што премашује дуговани износ од 3000 ДЕМ.

Основано се ревизијом наводи да се овакав закључак судова заснива на погрешној примени материјалног права.

Према новелираном члану 395. Закона о облигационим односима ("Службени лист СРЈ", бр. 31/93), ако новчана обавеза гласи на плаћање у некој страниој валути или злату, њено испуњење се може захтевати у домаћем новцу према курсу који важи у тренутку испуњења обавезе. Полазећи од ове одредбе, овај суд сматра да код динарског испуњења новчане обавезе која гласи у страниој валути, конверзију треба вршити по курсу на дан исплате, који обухвата стопу пораста цена на мало. Код питања исплате спорног дуга израженог износом до 3000 ДЕМ, судови су, међутим, применили средњи курс те стране валуте, што би било крајње неповољно за тужиоца, као повериоца. С обзиром да је динарским износима тужени исплатио тужиоцу само 64,11% вредности спорног дуга, и да се појављује разлика од 1.153,45 динара, која према налазу другог вештака представља ревалоризовану вредност робе за стопу раста цена на мало, да би тужени у потпуности измирио свој дуг према тужиоцу потребно је да му исплати још 1.153,45 динара. Из реченог произилази да су нижестепени судовима погрешили што су захтев тужиоца одбили".

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3917/95 до 19.9.1995)

Исплата динарске противвредности девизне обавезе

Исплата динарске противвредности девизне обавезе није забрањена прописима о девизном пословању.

Из образложења:

"Савезни прописи о девизном пословању забрањују плаћање и наплаћивање у девизама, али не и исплату динарске противвредности стране валуте. С обзиром на то, ова исплата није противна посебним савезним прописима, па нема места примени члана 395. Закона о облигационим односима, тако да се динарска противвредност има одредити по курсу у моменту исплате".

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 4179/92 од 19.1.1992)

Зајам у страниој валути

Зајам у страниој валути враћа се у динарској противвредности.

Из образложења:

"Давање у зајам стране валуте није противно савезним прописима, па се спорни случај не може решити применом члана 395. Закона о обли-

гационим односима (2). Будући да је од тужиоца позајмио 7500 немачких марака и да их није вратио, тужени тај износ држи без правног основа, па га, применом члана 210. Закона о облигационим односима, има вратити, исплатом динарске противвредности по курсу на дан исплате, што одговара вредности неосновано постигнуте користи”.

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 3526/92 од 6.10.1992)

”Црни курс” и новчане обавезе у инфлацији

Црни курс конверзије динара у страну валуту у условима високе инфлације био је реални курс.

Из образложења:

”Црни курс”, конверзија динара у страну валуту је, у условима високе инфлације каква је била у нас, у ствари био реални курс који је обезбеђивао очување вредносне супстанце закупнине уговорене у динарима. Стога, није био нелегитиман. Уосталом, од 1.1.1990. године више није постојала забрана исказивања новчаних обавеза у иностраној валути. Ако је Влада Југославије, Одлуком о методологији за образовање курса динара, читав новчани систем земље могла везати за немачку марку, односно амерички долар, онда су и учесници облигационих односа могли своје новчане обавезе исказивати у тој валути. Новелирани члан 395. ЗОО такође допушта исказивање новчане обавезе у иностраној валути с тим што уводи и правило да се исплата врши у домаћој валути по курсу у тренутку исплате обавезе. То правило одговара условима високе инфлације који су постојали и у време важења предметног уговора”.

(Пресуда Врховног суда Србије, Рев. 959/94 од 23.3.1994)

Приредио др Зоран Ивошевић

ОДЛУКЕ САВЕЗНОГ УСТАВНОГ СУДА

Пропис по којем учинилац кривичног дела може одговарати и дисциплински није никаква повреда начела Устава СРЈ по којем нико не може бити поновно осуђен за дело за које је против њега поступак правноснажно обустављен, или је оптужни акт против њега правноснажно одбијен, или је правноснажном одлуком ослобођен или осуђен

Одредбом члана 67. Правила о војној дисциплини (”Сл. војни лист”, број 40/93) прописано је да старешина надлежан за стављање под војни дисциплински суд одлучује о томе да ли посебни интереси службе захтевају да учинилац дисциплинског преступа који је истом радњом извршио и кривично дело одговара и пред војним дисциплинским судом за дисциплински преступ.

Грађанин сматра да оспорена одредба Правила није сагласна с одредбом члана 28. Устава СРЈ, по којој нико не може бити поновно осуђен ни кажњен за дело за које је поступак против њега правноснажно обустављен, или је оптужни акт против њега правноснажно одбијен, или је правнос-

(2) Ова одлука је донета пре измене члана 395. ЗОО.